

Eesti keele õpetajate hoiakud õpilaste keelevigadesse ja erinevate keelealaste abivahendite kasutamisse

Kristel Algvere

Tartu Ülikooli keeleteaduse nooremteadur-doktorant
19. aprillil 2024 Eesti Rakenduslingvistika kevadkonverentsil
„Keelte mitmekesisus ja keele varieerumine“

TARTU ÜLIKOOL
eesti ja üldkeeleteaduse
instituut

Keelelise ebakindluse jälgedel

Keelelise ebakindluse tunnused on **pidev teadlik püüd olla vastavalt keelenormidele ja ortograafiale korrektne**, samal ajal suhtudes oma keelekasutusse halvasti ja tundes, et see on kuidagi alaväärne, kole või halb (Labov 1966; Meyerhoff 2006:292).

Standardkeelee ideoloogia (nt Maegaard *et al.* 2021:27; Milroy 2001).

Standardkeelee kõrge prestiiž ühiskonnas, **sealhulgas kohustus kasutada koolis ainult „õiget“ keelt, võib tõsiselt mõjutada L1-kasutajate keelelist kindlustunnet** (Baron 1976:2; Vaicekauskienė 2012:77). Eesti koolis õpetatakse sageli standardkeelt kui ainukest õiget eesti keele vormi (Lindström, Risberg & Plado 2023: 9).

Mitmekesisus ja varieerumine

Hoolimata sotsiolingvistide pingutustest, **usuvad** mõned inimesed ikka, et peaks olema **üks ja õige viis, kuidas ennast väljendada**, ning peavad keelelist varieeruvust pigem häirivaks asjaks, mida tuleks välja juurida, kui et tunnistada selle potentsiaalset väärtust (Davies 2000:122).

Juba 1990ndatel on keeleteadlased kirjutanud, et **Eesti haridussüsteem peaks loobuma ekslikust arusaamast, et eesti keele õpetamine tähendab üksnes kirjakeele reeglite omandamist** (Hennoste 1999:93).

Näiteks Skandinaavia põhikoolides on riigikeele õppeaine „Üldarusaamad keelest“, kus **õpetajad ja õpilased arutlevad** keele meta- ja makrotasandi, keeleliste hoiakute ja keeleomandamise teekonna üle (Siiner 2022:1628).

Keelenormide autoriteetidest

On võimalik eristada autoriteete, kes otseselt kehtestavad keelenorme, ja neid, kes otseselt keelekasutust ei kontrolli. Keelenormide autoriteetid kitsas tähenduses kirjutavad ette või keelavad teatud keelevorme, nii teevad näiteks **keeleõpetajad** ja ka keeleteoimetajad (Ammon 2015: 55).

“See on süütunne, mis on mõnikord teadlik, sageli mitte, ja selle mõju on mõnikord tühine, mõnikord aga lausa häiriv. See ajendab tavalisi inimesi, keda tutvustatakse inglise keele õpetajatele, hüüatama: “Oh, te olete inglise keele õpetaja? Siis ma vist peaksin oma keelekasutust jälgima.”” (Baron 1976:1)

Meetod ja materjal

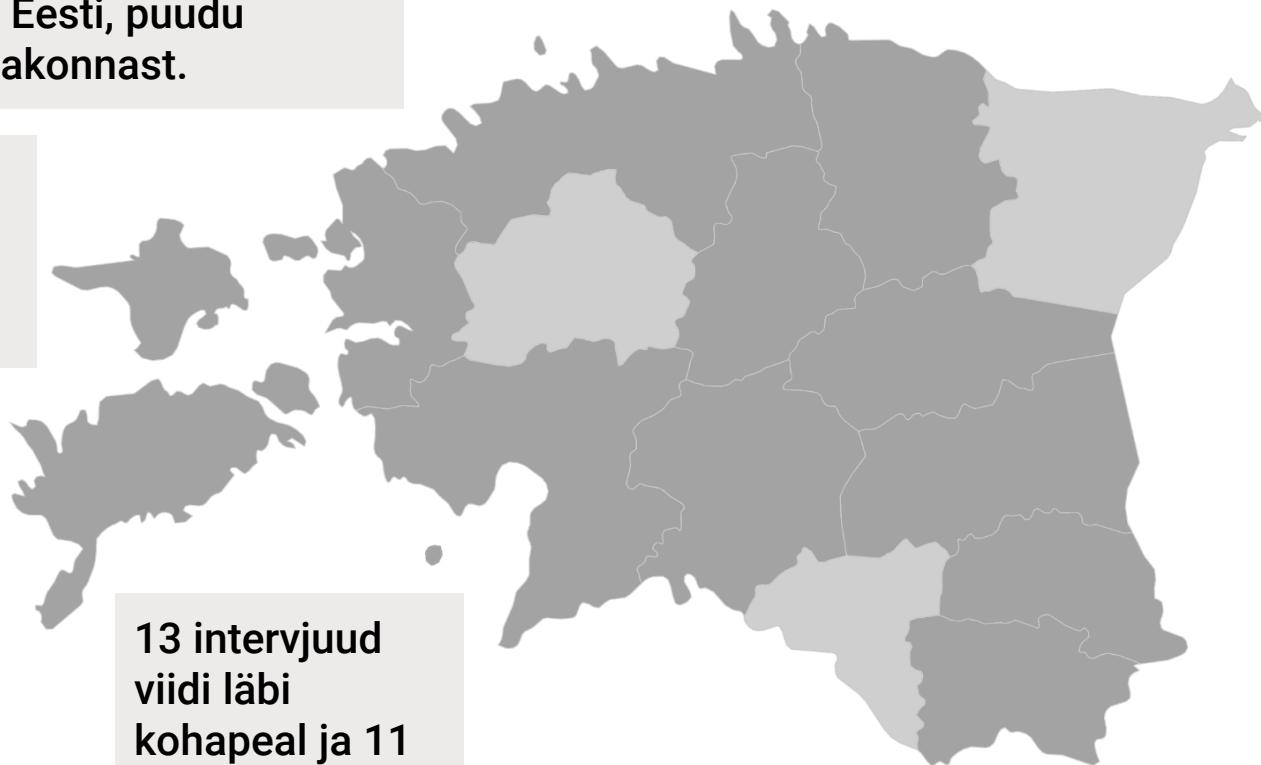
Uurimus „Eesti keele õpetajate hoiakud eesti keele õpetamisse mille eesmärgiks on kirjeldada eesti keele õpetajate hoiakuid eesti keele õppe kohta.

24 poolstruktureeritud intervjuud eesti keele õpetajatega, ajavahemikus 28.10.2023 kuni 26.03.2024.

Inimuuringute eetika komitee kooskõlastus taotlusele nr 381/T-12.

**Intervjuus osales 24 eesti keele
õpetajat üle Eesti, puudu
kolmest maakonnast.**

**Kokku valimis
22 naist ja 2
meest,
keskmine vanus
on 47,5 aastat.**

**13 intervjuud
viidi läbi
kohapeal ja 11
Zoomis.**

Küsimused vaatluse all

1. Milliseid sõnastikke või abivahendeid õpilastega kasutate / neile tutvustate?
2. Kuidas suhtute Õigekeelsussõnaraamatusse ja Sõnaveebi?
3. Kas kasutate ÕSi või Sõnaveebi tundides ja kui jah, siis mis kontekstis?
4. Kui oluliseks peate kirjalikes töödes õigekeelsusvigade parandamist?
5. Kui oluliseks peate stiilivigade parandamist?
6. Kui oluliseks peate üldist teksti struktuuri ja sidususe parandamist?

Kokku üle 25 küsimuse, lisaks jutulõnga loomulik kulg.

Meetod: kvalitatiivne sisuanalüüs, teemaanalüüs

(Kalmus, Masso & Linno 2015; Meyring & Fenzl 2022)

Milliseid sõnastikke või abivahendeid õpilastega kasutate, neile tutvustate?

1. Õigekeelsussõnaraamat (20)

2. Sõnaveeb (17)

3. Sünonüümisõnastik (10)

4. Võõrsõnade leksikon (8)

5. EKI lehekülg / teatmik

6. Keelenõuanne

7. Eesti keele seletav sõnaraamat

8. Antonüümisõnastik

9. Fraseoloogiasõnastik

10. Keeleveeb

11. Etümoloogiasõnastik

12. Murdesõnastikud

13. Guugeldamine (hea / halb)

Mainiti
üks kord

14. Speller

15. Riigi Teataja → Keeleseadus

16. Mati Ereli lauseõpetus

17. Chat GPT / tehisintellekt

18. Inglise-eesti sõnastik

19. ENEKE-sed

20. Ametniku sõnastik

21. Kohanime valimik

22. Koolisõnastikud keeleveebis

23. Verbisõnastik

24. Google translate'i hääldus

25. Paronüümisõnastik

26. Slängisõnaraamat

Kuidas suhtute Õigekeelsussõnaraamatusse ja Sõnaveebi? (1)

Pigem ÕS
(üle poole,
14 vastajat)

„Kuna ma ikkagi eelistan, et kool on akadeemiline keskkond, siis ma loomulikult austan sügavalt ÕS-i, aga Sõnaveeb on muidugi praktiline ja kui me mõtleme keskmist keelekasutajat, parem kasutagu Sõnaveebi kui üldse mitte, et nii see on, aga ikkagi loomulikult ÕS.“ (N60–70)

*„Aga, aga seal tulebki jälle see küsimus, et kui me võtame lahti näiteks Sõnaveebi ja seal on juba see uuem info ja seal on neid erandeid ja vabaks lastud reegleid rohkem, siis ma ajan sellega õpilasi veel rohkem närvi ja segadusse. **Et mulle tundub, et neil endal on lihtsam võtta see ÕS,** et neil on vaja nagu palju rohkem seda piiri, et see Sõnaveeb on võib-olla hästi laiali, annab hästi palju võimalusi.“ (N20–30)*

Kuidas suhtute

Õigekeelsussõnaraamatusse ja Sõnaveebi? (2)

Pigem
Sõnaveeb (3)

*„Sõnaveeb meeldib väga, ise kontrollin ka sealt väga palju asju. **Kuna Sõnaveebi on nii hea lihtne kasutada, siis ma pigem kasutan Sõnaveebi.** Noh, kui ikka väga vaja, siis ma võin selle ÕS-i ka võtta ja ÕS-ist otsida ja teha, aga lihtsalt kuna Sõnaveebis saab nii kiiresti kätte asjad, et siis ma pigem ise olen selle peal.“*
(N30–40)

*„Mul on ikkagi ainult head ja positiivsed tunded, et ma tean, et vist **Sõnaveebi suhtes on mõned inimesed negatiivsed, kriitilised, et ma ei ole veel enda jaoks leidnud, miks peaks** või et mis seal, et mina nagu, noh tunnen, see, ma ikka hästi palju kasutan tundides ka, kohe on hästi hea näidata. No eriti noh, see käänamise teema on ju, et tegelikult on nii hea õpilasel, kui ta kohapeal ise ära teeb, ma panen selle tabeli ette, ta saab kontrollida.“* (N20–30)

Kuidas suhtute Õigekeelsussõnaraamatusse ja Sõnaveebi? (3)

Mõlemad (7)
! Kolmas
võimalus (1)

*„Mulle meeldib KN [<https://kn.eki.ee>, e-keelenõu, Ühispäring keeleinfot sisaldavatest allikatest] rohkem. Ma tänase päevani tegelikult kasutan ise KN-i. Ma võtan paralleelselt kõrvale Sõnaveebi. **Aga teate, osade asjadega KN on parem.** Sünonüümid tulevad paremini välja, siis mingisugused, kas mingid kohanimed või midagi tuli ka KN-ist palju paremini välja, et mingeid asju nagu üle kantud sellesse uude Sõnaveebi. **Ja, ja okei, ma, ma võtan nagu selle välja Sõnaveebist, näiteks, et mis on see uus grammatika alus, et mida ma kirjanditest pean parandama või mida ma ei tohi enam parandada veaks.** Aga kui on mingi asi, mida ma otsin, siis ma kõigepealt vaatan KN-ist ja siis kontrollin Sõnaveebist üle, mis sellega seis on.“ (M40–50)*

Kas kasutate ÕSi või Sõnaveebi tundides ja kui jah, siis mis kontekstis? (1)

Eksam /
Lõpukirjand (6)

*„Ütleme, et ÕS tuleb lauale reeglina siis, kui on tegemist näiteks mingisuguse ülesandega, **mis valmistab ette eksami tegemiseks.**“*
(N50–60)

*„Selles mõttes kaheteistkümnendas klassis, kui me nagu eksamit kordame, siis eksamieksperdi [<https://www.blog.keel.ut.ee/category/eesti-keele-eksam/>] lehel on nagu ÕS-i kasutamisest väga head materjalid, et ma seda eksamieksperdi kasutan ka ja just nimelt seda, noh, ÕS-i õpimegi, kasutan teisi artikleid seal ka, **ÕS-i me õpime eksami jaoks kasutama.**“* (N50–60)

Kas kasutate ÕSi või Sõnaveebi tundides ja kui jah, siis mis kontekstis? (2)

Igasuguste
keeleteemade puhul
! Vaidlused

1. Mistahes teema eesti keele või kirjanduse tunnis (telefonid enamasti lubatud)
2. Kahtluste korral kontrollitakse tähendust, õigekirja, keerukaid vorme jms
3. Õpetaja ise õpilaste tööde parandamisel

„Ja tavaliselt on mingi vaidlus tulnud, kevaditi või kevadeti või nüüd vist on mõlemad.“ (N30–40)

„Me tegelikult filoloogidena teame, et seal on nii palju toredaid asju veel. Aga nagu õppeprogrammidesse nad üldiselt ei jõua. Liiga palju toredat asja ka ikka seal jääb võtmata. Ja no ei mahu lihtsalt ka jah, gümnaasiumis just.“ (N40–50)

Kui oluliseks peate kirjalikes töödes õigekeelsusvigade parandamist? (1)

Õigekeelsusvigade
parandamine on
väga oluline (20/24)

1. Väga / Väga-väga oluline
2. Kahtlused selle suhtes: õpimotivatsioon / loomerõõm / hing paberil
3. Õpetaja teeb seda enda jaoks, ei usu, et õpilased vaataks parandusi
4. Teised õpetajad peaksid ka seda tegema, mitte ainult eesti keele õpetaja

*„Teate vist pean liiga oluliseks. Aga ikkagi parandan ära vead, et ma isegi enam väga 100% ei ole kindel, kas ma peaksin kõiki vigu parandama, aga aga ma ikkagi teen seda siiamani, et kui ma võtan, **kui ma lasen kirjaliku töö teha, siis ma ikkagi parandan kõik vead ära**, viimasel ajal isegi need veebipõhised tekstid, prindin nagu arvutist välja, et ma saaks käega parandada.“ (N50–60)*

Kui oluliseks peate kirjalikes töödes õigekeelsusvigade parandamist? (2)

Kahtlused
õigekeelsusvigade
parandamise suhtes

*„Ja noh, kirjanduses on samamoodi, et kui sa oled mulle oma hinge paberi peale välja valanud, kirjutanud mingi kauni luuletuse kodumaast, no mis ma siis teen, võtan hinde alla, et sa panid koma vale koha peale või ei pannud üldse või? Äkki kirjutasid kodumaa tugeva tõhhiga või? Mul oma klassis on üks tüdruk, kellel on ka nagu just noh, sulghäälikutega, no seal neid vigu ikka on, aga tal on nii armsad ja nii toredad mõtted, et noh, kuidas ma siis rikun neid niimoodi ära, lapse rõõmu. No ma juhin sellele tähelepanu küll ja ütlengi, et ma ise nagu **võrdlen seda muusikalise kuulmisega seda häälikutaju**, et noh, see sünnib kaasa, et mõnel on tugevam, mõnel on täitsa ilmeksimatu ja mõnel ei ole üldse.” (N40–50)*

Kui oluliseks peate stiilivigade parandamist? (1)

Stiilivigade
parandamine on
väga oluline (21/24)

1. Sama / väga / isegi olulisem kui muu
2. Põhjendus: kirjandi / eksami jaoks (5)
3. Kahtlused selle suhtes: eksamil ei loeta / abstraktne / subjektiivne

*„No seda ma pean natuke olulisemaks, sellepärast et ikkagi, kui me seda teksti nüüd loeme, siis stiilivead teevad ta kohmakaks, teevad ta raskesti mõistetavaks. **Ja no me ju kirjutamegi sellepärast, et ka harjutada sellist ilusat eneseväljendust, ladusat, et need ma parandan ära. Juhin tähelepanu.**” (N40–50)*

Kui oluliseks peate stiilivigade parandamist? (2)

Eksamiks oluline /
ei hinnata stiilivigu

*„No põhikooli kolmandas astmes, mõtlen kaheksas-üheksas klass juba, pean oluliseks, et mõeldes, et **ma pean hakkama nende eksamikirjandeid parandama.**” (N40–50)*

*„**Riigieksami hindamise puhul ka praegu ikkagi ei ole noh, seal ei loeta kokku mingisuguseid stiilivigu**, vaid seal ikkagi palutakse vaadata, et missugune su sõnavara ja lausestus ja kas on ladus või see ei ole. Et siis siis ma niimoodi ei, ei hinda, aga ma hakkan, ma ikkagi juhin tähelepanu sellele küll kõnekeelt mingid mingisugused sellised tähelepanekud, et võib no nad kasutavad, õnneks mitte kümneid, palju, mingisuguseid sellist kõnepruuki, mis neil omavahel on ja nii edasi.” (N50–60)*

Kui oluliseks peate üldist teksti struktuuri ja sidususe parandamist? (1)

Struktuuri ja sidususe parandamine on väga oluline (24/24)

1. Väga / päris oluline / ratsionaalne / põhiline asi
2. Põhjendus: kirjandi / eksami jaoks oluline (10)
3. Eeltöö tegemise / toimetamise õppimine on oluline

„Aga seda ma tõesti teen siis, kui on tegemist spetsiifiliselt eesti keele kirjandiga, et muudel juhtudel ma vaatan sellele natuke läbi sõrmede.

Ja, ja, ja, ja muidu ma jääksingi neid töid parandama, kui ma kogu aeg kõiki neid tahke peaksin vaatama, siis nende parandamiste tundide hulk läheks hirmus suureks.” (N50–60)

Kui oluliseks peate üldist teksti struktuuri ja sidususe parandamist? (2)

Eeltöö ja
toimetamine on
olulised oskused

„Kui ta teeb selle oma mõttekaardi peas või paberi peal, sirgeldab ta valmis ja ta oskab loogiliselt kõik need asjad järjestada, siis seda probleemi ei tule [---]. Noh, kõigepealt me õpime nägema, eks ole, et missuguste sõnadega haagitakse lõike, nad peavad need ära märkima ja siis on sellised harjutused mul tehtud, kus ta noh, peab ise lause vahele kirjutama.” (N60–70)

*„Mulle tundub, et see on teema, kus lähenemine on seotud sellega, et **teksti ongi vaja mitu korda üle kirjutada**. Proovin nagu anda selliseid võimalusi, kus võidki tõsta neid valesse kohta sattunud lõike ümber. Et ma kindlasti väga kriitiline ei ole, kui midagi on väga sassis esialgu, sest mulle nagu tundub, et see seotud ... mõtte sõnastamine üleüldse on nii keeruline protsess, et see struktuur on selline, et see selline toimetamise peaaegu et viimane osa, saab veel alati täpsustada.” (N30–40)*

Kokkuvõtteks : sõnastikud ja muud abivahendid

1. Milliseid sõnastikke või abivahendeid kasutatakse / tutvustatakse?

Kokku nimetati 26 erinevat keeleallikat, ÕS ja Sõnaveeb kõige sagedasemad.

1. Kuidas suhtute Õigekeelsussõnaraamatusse ja Sõnaveebi?

Üle poole pooldab pigem ÕSi, mõned Sõnaveebi, paljud mõlemat, üks muud.

1. Kas ÕSi või Sõnaveebi kasutatakse tundides ja kui jah, siis mis kontekstis?

Nii eesti keele kui ka kirjanduse tundides kõigil keeleteemadel, eksamik valmistudes ja teemana kerkis üles ka keeleteemadel vaidlemine.

Kokkuvõtteks: vigade parandamine

1. Kui oluliseks peetakse kirjalikes töödes õigekeelsusvigade parandamist?
Oluliseks peab 20/24st, samas on ka neid, kes leiavad, et kõige olulisem see pole, sest tähtsad on ka õpimotivatsioon ja loomerõõm. Kerkis esile mõte, et teised aineõpetajad võiksid ka vigu parandada; samas öeldi, et parandamine on oluline ainult õpetajale endale.

1. Kui oluliseks peetakse stiilivigade parandamist?
Oluliseks peab 21/24st, põhjenduseks toodi kirjand/eksamit. Aga selle osas avaldati ka kahtlusi, öeldi, et stiilivigu ei loeta eksamil. Lisati veel, et stiil on liiga abstraktne või ka subjektiivne, et seda parandada.

1. Kui oluliseks peetakse üldist teksti struktuuri ja sidususe parandamist?
Oluliseks peavad kõik, põhjenduseks toodi taas kirjand/eksamit. Uue mõttena: eeltöö tegemise / toimetamise õppimine on oluline, ja ennetab seda probleemi.

Kirjandus

Ammon, Ulrich. 2015. On the social forces that determine what is standard in a language – with a look at the norms of non-standard language varieties. *Bulletin suisse de linguistique appliquée*. Numéro spécial t. 3, 53–67.

Baron, Dennis E. 1976. Linguistic Insecurity: The Effect of Attitudes toward Language on Language Production. *Flowers of Evil*.

Davies, Winifred V. 2000. Language Awareness amongst Teachers in a Central German Dialect Area. *Language Awareness* Vol 9, No 3, 119–134.

Garrett, Peter. 2010. Attitudes to Language (Key Topics in Sociolinguistics). Cambridge: Cambridge University Press. DOI:10.1017/CBO9780511844713

Hennoste, Tiit. 1999. Eesti keele arengud: totalitaariast polüloogiasse (“Muutuv keel”). *Keel ja Kirjandus* 2. 88–96.

Kalmus, Veronika; Masso, Anu & Linno, Merle. 2015. <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Labov, William. 1966. Hypercorrection by the Lower Middle Class as a Factor in Linguistic Change. In *Sociolinguistics: Proceedings of the UCLA Sociolinguistics Conference, 1964*. William Bright, ed., 84–113. The Hague: Mouton.

Lindström, Liina, Lydia Risberg & Helen Plado. 2023. Language ideologies and beliefs about language in Estonia and Estonian language planning. *Eesti ja Soome-ugri Keeleteaduse Ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 14(1), 7–48.

<https://doi.org/10.12697/jeful.2023.14.1.01>.

Mayring, Philipp & Fenzl, Thomas. 2022. QCAmap: a software for Qualitative Content Analysis. <https://www.qcamap.org/ui/en/home>

Maegaard, Marie, Monka, Malene, Mortensen, Kristine Køhler, Stæhr, Andreas Candefors (Toim). 2021. Standardization as Sociolinguistic Change. 1st edition. New York London: Routledge.

Meyerhoff, Miriam. 2006. Introducing sociolinguistics. London and New York: Routledge.

Milroy, James 2001. Language Ideologies and the Consequences of Standardization. – *Journal of Sociolinguistics* Vol 5, No. 4, 530–555.

Siiner, Maarja. 2022. Keeleärevus, keeleparanoia ja kaoseteooria. *Akadeemia* nr 9, 1620–1634.

Vaicekauskienė, Loreta. 2012. 'Good Language' and Insecure Speakers: A Study into Metalinguistic Awareness of TV and Radio Journalists in the Context of Language. Multiple Perspectives in Linguistic Research on Baltic Languages, Aurelija Usonienė, Nicole Nau, Ineta Dabašinskienė (eds.). Cambridge Scholars Publishing, 76–103.

Suur tänu kuulamast!

Mõttevahetus
kristel.algvere@ut.ee

